

Měsíce roku stromu

Autor: administrator <webmaster(at)mu-st.cz>, Téma: rok stromu, Vydáno dne: 01. 01. 2005

[Říjen – měsíc lípy](#) [Listopad – měsíc jilmu](#) [Prosinec – měsíc borovice](#)
[Ledem – měsíc jedle](#) [Unor – měsíc smrku](#) [Březen – měsíc břízy](#)
[Dubem – měsíc javoru](#) [Květen – měsíc jinanu](#) [Červen – měsíc buku](#)
[Červenec – měsíc topolu](#) [Srpen – měsíc jasanu](#) [Září – měsíc dubu](#)

Říjen – měsíc lípy

Krásná, zdravá lípa, tolik typická pro naši krajinu, se stala naším národním stromem.

Lípy rodu lípovitých jsou nejoblíbenějšími příslušníky této čeledi, která zahrnuje více než 700 druhů stromů, keřů a bylinných rostlin v 50 rodech. Většina z nich roste v tropech, ale lípy se vyskytují i v mírných oblastech severní polokoule. Listy jsou střídavé a někdy laločnaté, často s třpytivými chloupky. Vonné květy jsou buď malé, obvykle s pěti korunními i kališními lístky a četnými tyčinkami. Plod může být různý, buď dřevitá, suchá tobolka, nebo peckovice.

V naší zemi je nejrozšířenějším druhem lípa malolistá, srdčitá (poznávacím znamením jsou chomáče hnědých chloupků v úžlabí nervů na spodu listu, tobolka, kterou lze snadno rozlousknout), a lípa velkolistá (poznávacím znamením jsou chomáče bílých chloupků v úžlabí nervů na spodu listu a tobolka, kterou nelze snadno rozlousknout), a lípa evropská, která je kultivarem již zmiňovaných lip.

Každý zná léčivou sílu těchto stromů. Lipový čas je účinným prostředkem proti nachlazení, stejně jako včelí med z lipových květů. Keltové si podle některých tradic přikládali čerstvé listy lípy na unavená oční víčka, protože věřili, že to pomůže rozjasnit jejich pohled. Z lipového dřeva se dodnes připravuje živočišné uhlí k úlevě od střevních otrav a katarů.

Užitek lípa přináší řezbářům. Její měkké dřevo, nazývané latinsky lignum sanctum – neboli svaté dřevo, vyhledávali v minulosti i tvůrci slavných oltářů. Všude, kde je zapotřebí lehkého měkkého dřeva, jako například u rýsovacích prken nebo malířských štětců, nachází lípa uplatnění.

Lípa byla považována za ochranný strom rodin a rodů. Při narození prvního dítěte bývalo zvykem zasadit u stavení lípu. Tento zvyk může mít i souvislost s dalším mýtem o tomto stromu, říkalo se, že lípy chrání před zlými duchy a nikdy do nich neuhodí blesk. Byla stromem zamilovaných a sídlem bohů lásky. Starořecký příběh o manželích Filemonovi a Baucis, kteří i po smrti chtěli být stále spolu, a proto je Zeus proměnil za jejich dobrotu v dub a lípu, aby se mohli alespoň větvemi sebe dotýkat, jistě dokladuje i význam lípy v řecké kultuře. Keltové i Slované tomuto stromu přisoudili zvláštní význam a vlastnosti. Lípa bývá uváděna jako posvátný strom Slovanů.

Nejznámější památné lípy v České republice:

Sudslavická lípa, Sudslavice u Vimperka, podle pověsti pod ní kázal Mistr Jan Hus, obvod kmene 1170 cm, výška 30 m.

Královská lípa v Klokočově, Klokočov u Seče, podle pověsti pod ní odpočíval Karel IV., obvod kmene 870 cm, výška stromu 19 m

Nejmladší památné lípy v České republice:

Lípa přátelství v Hřčavě, 14 let
Lípa federace v Praze, 14 let

Památné lípy ve strakonickém regionu:

Václavská lípa ve Strakonících, Francouzská lípa v Tažovicích, Paračovská lípa v Paračově, Zborovické lípy v Předních Zborovicích, Čehnické lípy u Čehnic, Podsrpenské lípy ve Strakonících, Lípa svobody v Dřešíně, Lípa Sv. Ludmily ve Volyni, Černětická lípa v Černěticích, Strašická lípa u Strašic

Významná lípa ve strakonickém regionu:

Slanická lípa

Listopad – měsíc jilmu

Čeď jilmů obsahuje asi 15 rodů a asi 150 druhů stálezelených a opadavých stromů a keřů, které rostou v přírodě tropických a severních mírných oblastí. Listy jsou obvykle střídavé. Malé květy nemají korunní lístky, plod může být okřídlený a suchý, dužnatý s jediným semenem nebo nažka.

Citelné množství jilmů bylo během posledních třiceti let zničeno tzv. holandskou chorobou, jak se také jinak říká grafióze. Evropou proběhly ve 20. Století dvě vlny této choroby, jimž nakonec padla za oběť téměř celá současná populace všech evropských jilmů. Nejprve byl napaden jilm habrolistý, později jilm horský a nakonec i vaz, který chorobě odolával nejdéle. Při ní bývají vodivá pletiva ucpána houbou *Ceratocystis ulmi*, takže rostlina zpravidla zhyne. Houba je přenášena brouky z čeledi kůrovcovitých, kteří kladou pod kůru svá vajíčka. K zabránění infekce je nutno napadené stromy co nejrychleji odstranit a spálit, nebo poraženým stromům sloupnout kůru a ponořit jí do vody. Dokud není choroba vymýcena, nemá smysl sázet další jilmy s výjimkou těch, u nichž je prokázána odolnost vůči grafióze.

U nás jsou původní pouze tři druhy jilmů: jilm vaz, jilm habrolistý, jilm drsný(horský). Jilm vaz roste pomaleji než ostatní druhy, je celkově nižší a rozložitější. U nás se vyskytuje v nížinách zvláště na vlhkých náplavech lužních lesů, u břehů řek a v pahorkatinách asi do 500 m n.m. Na kmeni vazy se tvoří charakteristické výmladky (tzv. vlky). Jilm habrolistý je statný strom se silným kmenem. V pahorkatinách stoupá do výše 600 m n. m., ze všech jilmů snese největší zástin a sucho. Jilm drsný(horský) býval ze všech druhů jilmů lesnický nejvýznamnější. Dožívá se značně vysokého věku (i přes 400let). Nejčastěji se vyskytuje ve stinných listnatých lesích pahorkatin a podhorského pásma a to mnohdy i nad hranicí 1000 m n. m., v nížinách je vzácný. Jilm je strom ceněný sadovníky pro velmi dekorativní vzhled a dlouhověkost, truhláři pak pro jeho tvrdé, pevné a pružné dřevo (používá se například k výrobě hudebních nástrojů). Jilm byl severoamerickými indiány používán ve formě nálevu k hojení ran, popálenin a podráždění kůže. Poté se stal populárním jako přípravek proti kašli a nachlazení. Zklidňuje sliznici, podrážděnou chřipkou, odstraňuje suchost při dýchání spojenou s bronchitidou, užívá se při průjmu jako zvlhčovač kůže při menších poraněních. Prášek z jilmové kůry z mladých větví pomáhá proti kolice a proto se dříve přidával dobytku do krmení. Z alergologického hlediska patří k méně významným dřevinám.

Památné jilmy v České republice:

V obci Bukovec se nachází památný strom jilm drsný, který je považován za největší v naší republice. Jeho stáří je 360 let, obvod kmene měřený ve 130 cm nad zemí je 685 cm.

Památný jilm ve strakonickém regionu:

Dračí jilm v Kladrubech má ve výšce 130 cm nad zemí obvod kmene 530 cm a jeho výška je 28 m. Jeho stáří se odhaduje na 200 let.

Za zmínku stojí i alej zdravých jilmů rostoucích na levém břehu řeky Volyňky v obci Přední Zborovice, která se připravuje na registraci za významný krajinný prvek.

Prosinec – měsíc borovice

Čeď borovicovité zahrnuje jedle, modříny, smrky a borovice. Asi 200 druhů stromů a keřů v deseti rodech roste hlavně v severních mírných oblastech. Květy vyrůstají odděleně na téže rostlině, samičí se vyvinou v dřevitou šišku. Borovice a i většina ostatních jehličnatých stromů jsou charakteristické tím, že semena nemají chráněná plody, ale vyvíjejí se na dřevnatých šupinách šišek. Podle této základní vlastnosti byla skupina též pojmenována – nahosemenné rostliny.

Borovice lesní, sosna, je ze všech evropských druhů tohoto rodu nejrozšířenější a roste od Laponska až po Španělsko, východním směrem až na Sibiř, z nížiny vystupuje až do výšek kolem 1300 m n.m., a vykazuje bohatství forem. V našich podmínkách se rovněž hojně setkáváme i s borovicí černou

Borovice je strom, který potřebuje velmi málo, a který hodně dává. Její dřevo je měkké, trvanlivé a lehkost opracování oceňovali již starověcí mistři tesaři. Šatníky z tohoto dřeva mají i praktický efekt, moli totiž nesnášejí vůni borovice. Z ran borovice vytéká pryskyřice. Zahříváním se z pryskyřice získávají dvě látky, kapalná – terpentýn(užívaný při výrobě barev a laků, dezinfikuje vzduch v místnosti, používá se k inhalování a při léčbě hnisavých procesů) a pevná – kalafuna(význam má pro hráče na smyčcové nástroje, neobejdou se bez ní při vystoupení gymnasté). Sanatoria pro nemocné na tuberkulózu se budují hlavně v borových lesích. Pryskyřice byla i součástí směsí na balzamování, v tekuté formě dobře léčí řezné rány a popáleniny. Ztuhlé kousky pryskyřice, které se z dávných jehličnanů dostaly do půdy, se změnily na jantar(nazývá se také jako zkamenělé slzy borovice, zlato severu). Pro svůj obsah pryskyřice a éterického oleje má i čerstvé jehličí velký bakteriální účinek. V borových lesích je vzduch prakticky sterilní, metr krychlový vzduchu v borovém lese obsahuje 200 až 300 bakterií, zatímco ve městě přes 30 000. Některé z druhů borovic mají i chutná semena.

Borovice se vysazovala u paláců asijských císařů jako symbol majestátu a dlouhého života. Pro Frýgy byla nejposvátnějším stromem, Řekové ji spojovali s Dionýsem, který se obvykle zobrazuje sholý ozdobenou na vrcholu piniovou šiškou. Vyznavačům Dionýsova kultu se v Korintu nařizovalo, aby uctívali vybraný borový strom „stejně jako Boha“. Spojení borovice se smrtí a nesmrtelností pokračovalo i při využívání dřeviny při pohřbech. Borovice je jedinou dřevinou, ze které mohou být vyrobeny rakve pro pochovávání ortodoxních

Židů. Číňané vysazují borovici na hrobě, aby duši zesnulého dodali sílu. Borové šišky se házely spolu s dalšími symboly do hrobky řecké bohyně Déméter, aby daly nový život zemskému i ženskému lůnu. V Rusku se tradičně dává nevěstám při svatbě borová větvíčka a nejen tam získala oblibu i jako vánoční stromek. Borovice údajně zbavuje pocitu viny a tísnivých myšlenek. Byla zasvěcena i Poseidonu (řecký bůh moří) a čluny vysmolené borovicovou pryskyřicí se těšily jeho ochraně. Pro keltské kmeny je stromem hrdinů a bojovníků. Američtí indiáni považovali borovici za posvátnou, a byl to pro ně strom míru, který se vysazoval na památku každoročního shromáždění.

Nejstarší strom – borovice osinatá

Z nejdéle žijící organizmy jsou považovány borovice osinaté rostoucí v Bílých vrších (White Mountains) na východě Kalifornie v USA. V nadmořské výšce kolem 3000 m n.m. tu byl objeven jeden strom, kterému je 4844 let a několik stromů starších 4000 let.

Leden – měsíc jedle

„Vyrostla štíhlá jedlička, tam mezi modřínny, zelená byla celička od jara do zimy“. Slova známé písničky z ještě známější filmové pohádky mnohé o jedli napovídají. Vždy zelený jehličnan patří do rodu Jedle (Abies) zčeledi borovicovitých (Pinaceae) a zahrnuje přes 40 druhů stromů a keřů rostoucích v místním pásmu severní polokoule.

Tento důležitý lesní strom tvoří společně s bukem, borovicí a smrkem často porosty v nadmořských výškách mezi 400 až 900 metry. Vzhledově, vegetačními nároky i pásmem rozšíření je jedle blízká smrku, má ale hlubší kořeny, proto nepodléhá tak často polomům jako smrkové porosty. Oproti smrku má však obrovskou nevýhodu, není tak odolná vůči emisím. Na úrodné půdě s dostatkem vlhkosti a v příznivých podmínkách dorůstá výšky 60 metrů vdokonale kuželovitě tvaru s průměrem kmene přes 1 metr. Jedle je dlouhověká dřevina, může se dožít až 500 let. U nás je nejrozšířenějším zástupcem tohoto rodu Jedle bělokora (Abies alba).

Jedlové dřevo je žlutobílé, někdy s odstínem růžovým či do šeda. Využití je pro jeho kvalitu všestranné a obdobné jako u smrkového dřeva. Je mimořádně cenné ve stavebnictví, pro tesařské a řezbářské práce. Nepostradatelné je i při výrobě hudebních nástrojů. Jedlový olej podporuje antibakteriální, antivirovou léčbu, má antiseptický účinek. Doporučuje se při revmatismu, zmírňuje zánětlivé stavy, zvyšuje odolnost organismu, zlepšuje metabolismus a celkový zdravotní stav.

Tento krásný jehličnan sehrál v evropské kultuře a mytologii významnou úlohu. Pro Řeky je jedle, které se dobře daří při pobřeží, spojena s Poseidonem, bohem moří a zemětřesení. Jedlové dřevo se používalo na výrobu vesel a částí lodí, tyto lodě pak mohly počítat nejen s Poseidonovo náklonností, ale i s jeho ochranou. Jedle vytrženy i s kořeny byly zbraněmi Kentaurů – bohů, jež byli z poloviny muži a z poloviny koně. Ve starověkém Řecku byla jedle zasvěcena Artemidě, bohyni Měsíce, přírody a plodnosti, která zároveň vládla i nad porody. Když Adónise zranil divočák, kterého na něj seslal Zeus, proměnila jej bohyně Kybela z lásky v jedli. Pod jedlí se narodil egyptský bůh vegetace Usíre, stejně jako trácko-řecký bůh vegetace, vína a plodnosti Dionýsos. Keltové uctívající přírodní síly, hledající své bohy v přírodních objektech a jevech zasvětili jedli bohyni, buď jako Matce, nebo jako patronce porodu. Kadidlo s jedlí prý přinášelo ženám po porodu požehnání, sílu a obnovu. Pro keltské obřady byla jedle nezbytný pomocník. V ženských rituálech se využívalo zvýše uvedených důvodů jedlové dřevo a jedlové jehličí. Na Orknejích byli po porodu matka i novorozenec očištěni hořící jedlovou pochodní, kterou byl udělán třikrát posvátný kruh kolem jejich postele. Podle starého pohanského zvyku se v době zimního slunovratu rodí pod jedlí dítě – syn v podobě Slunce, který způsobí, že po dlouhém a tmavém zimním období světlo začíná nabývat na síle. Tento fakt měl možná i příčinu v chování jedlových šišek, které se snadno přizpůsobují počasí. Otvírají se, když je hezky a slunečno, a zavírají se, když je zataženo a schyluje se k dešti. Pro nás Čechy, stejně jako pro ostatní Evropany, je jedle strom nejčastěji využívaný jako vánoční stromeček. Jedli ve snu viděti značí stálou radost a štěstí.

Hlavní příčinou ústupu jedle je převažující smrkové hospodářství a její malá odolnost vůči emisní zátěži prostředí. Naštěstí se oba trendy zpomalují a jedle se postupně vrací do svých původních stanovišť. Doufáme jen a věříme tomu, že se s touto dřevinou budeme při svých toulkách naší vlastí setkávat více a častěji.

Nejvyšší světové exempláře jedlí:

Na severozápadě Spojených států Amerických, a to v oblastech Přímořských vrchů a pohoří Sierra Nevady bychom našli největší zástupce této dřeviny. Jedle vznešená (Abies procera) rostoucí v Kolumbijském národním parku dosahuje výšky 85 metrů a s obvodem kmene 860 cm má průměr koruny 14 metrů.

Nejvyšší česká jedle:

Nejvyšší český zástupce tohoto rodu je Vopařilova (též zvaná Kadidlova) jedle u Poličky. Tato Jedle bělokora má výšku 43 metrů, obvod kmene 442 cm, stáří 400 let, 24,44 m³ dřeva, a její kmen obejme šest dětí.

Únor - měsíc smrku

Jehličnany a jejich příbuzní jsou klasifikovány jako rostliny nahosemenné, u nichž na rozdíl od krytosemenných

rostlin nedozrávají nahá semena v semeníku. Jsou považovány za primitivnější než listnáče. Rod smrku se botanicky řadí do čeledi borovicovitých a v současné době zahrnuje 50 druhů.

V Evropě je smrk stromem hor, je však nutno dodat, že ne vždy původní dřevinou. Nejrozšířenějším domácím druhem je smrk ztepilý, dosahující většinou výšky 30 – 50 m. V zahradách se často setkáváme s stříbrnými variantami smrku. Měli bychom si ale vždy včas uvědomit, že budeme vysazení malého smrčku s největší pravděpodobností do dvaceti let litovat.

Vedle značného lesnického významu z hlediska obchodní hodnoty dřeva, kvůli němuž je v takové míře pěstován a v horských oblastech potlačil výskyt původní, leč méně odolné, jedle, má smrk i svá negativa. Mělký kořenový systém neubrání dřevinu před poryvem větru a strom snadno podléhá vývrátům, smrčiny potom polomům. Takto oslabené smrkové monokultury pak vytváří vhodné prostředí pro přemnožení lýkožrouta smrkového (kůrovce). Syrový humus, který strom vytváří, je příčinou kysnutí půdy ve smrkových lesích, které podstatně ztěžuje nové zalesňování listnatými dřevinami. Smrkové dřevo je velmi lákavé sousto pro dřevokazný hmyz, zejména červotoče. Hotové výrobky je nejlepší už preventivně chránit.

Stáří smrku lze rozpoznat nejen podle letokruhů na pařezu, ale i podle větví postavených v přeslenu. Strom každý rok vytváří 1 patro přeslenů. Celkové stáří smrku pak ukazuje počet pater větví, k tomu je však ještě nutno připočítat 3-4 roky dětského věku.

Smrk má obrovský hospodářský význam. Z jeho dřeva se vyrábí nejen nejlepší druhy papíru, ale např. i líh nebo glycerin. Smrkové dřevo se používá k výrobě střešní krytiny, podlahových parket, nábytku, ale i třeba při stavbě lodí. Smrkové dřevo je velmi rezonanční. Světoví houslařští mistři jako Stradivari, Amati a Guarneri vyráběli své housle právě ze smrkového dřeva. Ale i violy, kontrabasy, mandolíny nebo i piana mají díky smrkovému dřevu skvělý zvuk.

Majestátní krása smrků a jejich dlouhověkost vzbuzovala u našich předků zvláštní úctu. Smrk uctívali jako posvátný strom a domnívali se, že jeho korunu obývají dobří lesní duchové. Kolem smrků se pořádaly tajemné obřady s cílem naklonit i duchy, postupně se však staly oslavou života a věčného mládí. Tehdy se na větve věšely hořící svíčky a ozdoby. Tento zvyk se velmi zalíbil ruskému caru Petru I. Velikému, který v roce 1700 zvláštním výnosem uzákonil oslavu Nového roku na 1. leden.

Jako ostatní dřeviny plní i smrk řadu ekologických funkcí. Jeden hektar smrkového dřeva v létě vylučuje 30 kg těkavých látek, které stačí k vyčištění vzduchu celého města. Smrkové porosty dobře pohlcují zvuky a jsou výbornou protihlukovou bariérou. Obyvatelé domů stojících za smrkovou clonou jsou od hluku téměř úplně izolováni.

Za poznáním krásy smrků nemusíte chodit daleko. Přesto doporučujeme navštívit Boubínský prales. Nejstarší boubínský smrk „Král smrků“, který padl 4.12.1970 a měl ve výšce 130 cm nad zemí obvod kmene 508 cm, výšku 57,2 m a objem téměř 30m³, zde již sice nestojí, ale zato nás upoutají i další stromoví velikáni s neobvyklými růstovými deformacemi, jako jsou mohutné nádory, dvojáky, harfovitě zmnožené kmeny, nebo smrky stojící na široce rozkročených chůdových kořenech a další zajímavosti.

Březen - měsíc břízy

Bříza. Strom nádherný v každém ročním období. Jako jediný z našich stromů má stříbřitě až růžově šedobílou kůru, která teprve ve stáří tloustne, černá a rozpraskává. Právě pro tuto jinde nevídanou kůru a bělost se jí říká „nevěsta zahrad“, v minulosti nazývaná i jako „paní lesů“ nebo „lesní panna“. K čeledi břízovitých (Betulaceae) patří některé z neznámějších jehnědovitých rostlin, ale patří sem i lísky a habry. Čeď zahrnuje šest rodů a více než 150 druhů opadavých stromů a keřů roste v přírodě hlavně v severních mírných oblastech. Rostlina je jednodomá (má samčí i samičí květy). Naši původní a rovněž nejrozšířenější břízou je bříza bělokorá, také známá jako bříza bílá, bříza evropská (lat. *Betula pendula*).

Tento hojně rozšířený, známý strom s nepravidelnou korunou dorůstá výšky až 20 metrů. Pro svou nenáročnost, a pro tisíce okřídlených plodů, které vítr roznáší po okolí, roste bříza skoro všude. Jako první, též nazývaná pionýrská, dřevina obsazuje obnažené strany při různých krajinných úpravách a rekultivacích. Březové dřevo je pevné, tvrdé a lehce zpracovatelné. Špatně však odolává povětrnostním vlivům, houbovým a hnilobným procesům. Když necháme poraženou břízu ležet na místě, je její dřevo během jedné sezóny k ničemu. Využívá se hojně v nábytkářství, bednářství, vyrábí se z něj koše, dřevotříska, dýha nebo i papír na psaní. Oblíbené krbové dříví, hoří i syrové. Jeho kůra je vyplněna vzduchem a tím je dokonale vodotěsná. Proto je-li v lese všechno dřevo mokré, lze rozdělat oheň pouze pomocí jednoho kousku březové kůry. Její dřívější využití v kolářství skončilo, ale na venkově se dodnes z ní vyrábějí metly – košťata. Koště z březových větviček se podle starých tradic používá k „vymetení zlých sil“ z domácnosti.

V přírodním léčení je šťáva břízy využívána pro úpravu a regulaci hospodaření s vodou v těle. Podporuje práci ledvin, odkyseluje krev a zbavuje ji tuku u lidí, kteří trpí dnou a revmatismem. Čistí kůži. Pro Kelty byla šťáva z břízy nápojem krásy. V kosmetice má březová voda velký význam. Březová voda k ošetřování pokožky hlavy a vlasů se kdysi získávala navrtáváním kmenů, dnes se již vyrábí jako siličný výtažek z pupenů, což je účinnější, a hlavně ke stromům šetrnější.

Pro Kelty při putování dalekým severem znamenaly tamní březové háje obrovský zážitek, když zjistili, že bříza

vydrží šest měsíců léta bez noci a stejnou dobu v zimě bez denního světla v třeskutém mrazu a začali ji bezmezně obdivovat. Keltové udělali z břízy strom světla a zasvětili jí 24.červen, třetí den po letním slunovratu. Severoameričtí Indiáni používali březovou kůru místo kůže a potahovali jí své kanoe. Lappové z ní dělají pláště a kamaše. Norové pokrývají střechy březovou kůrou a jednou vrstvou zeminy. Její šťáva, která obsahuje hodně cukru, oleje a vitamínu C, byla používána k vydělání juchtové kůže.

Jako jedna z prvních se jaře zazelená. V jejím názvu je obsažena březost, která má souvislost s jarem. Proto je první jarní měsíc nazýván březnem. Podle starých zvyků bývala vláda zimy symbolicky ukončena jejím vynesením o Smrtné neděli (dva týdny před Velikonocemi). Zpět do vesnice se pak mládež vracela se zpěvem a vyzdobeným májíčkem, který měl podobu opentlené jedličky nebo mladé rašící břízky.

Zajímavostí břízy jako živného stromu je i její vztah s tetřívkem. Tetřívek obecný (silně ohrožený druh ve smyslu zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny) se po většinu roku živí mladou trávou, pupeny, lesními plody, semeny jehličnanů, různými bobulemi, ale také hmyzem. V zimě jsou mu však hlavní potravou jehnědy bříz, bez nichž by asi velmi strádal nebo ji spíše ani nepřežil. Proto ho také staří myslivci nazývali „březan“. Podle dlouholetého pozorování souvisí výskyt této zvěře s přítomností bříz. Jakmile břízy z lesních porostů nebo i celé březové hájky vymizí, odstěhují se také tetřívci.

Semínka břízy jsou tak drobná, že do 1 kg jich musíte nasbírat 6 600 000.

Duben – měsíc javoru

Bývá nazýván stromem andělských hlaviček, protože jeho velká semena, která jsou opatřena křídly, se jako andělé snášejí z výšky k zemi a přitom se hezky točí a víří. Čeled' javorů má dva rody a přes 100 druhů stálezelených a opadavých stromů a keřů. Některé se rozšířily do tropů, ale většina se jich vyskytuje v severních mírných oblastech. Jen u nás rostou přirozeně 3 a možná i 4 druhy, vedle nejrozšířenějšího javoru mléče, to je ještě hojný horský javor klen, a nížinný, nejčastěji zvaný lužní javor, javor polní nebo-li babyka. Na Jižní Moravu by mohl ještě zasahovat přirozený areál javoru tatarského. Stále častěji se můžeme setkávat s americkým druhem javoru – javor jasanolistý. Javor mléč dostal jméno podle tekutiny bílé barvy, kterou roní konce listu a květu po odtržení a bývá z javorů nejvyšší. Javor horský, klen. Protiklad mezi jeho jménem a tím, jak vypadá, je výstižný. Horský javor miluje hory, ale pro tvrdý životní boj v drsném klimatu není příliš způsobilý. Ve vyšších polohách trpí mnohem více náporu větru a sněhu, a lámavostí větvíček než ostatní jehličnany nebo buk či dub.

Javorové dřevo patří k nejsvětlejším z našich dřev, je smetanově slonovitě bílé, s odstíny do krémova. Leskne se jako anděl. Bílé ale zůstane pouze tehdy, je-li pokáceno v zimě a poté hned nařezáno a postaveno na hlavu. Javorové dřevo je tvrdé (babyka se může měřit i s habrem), lesklé a homogenní. Dobře se opracovává, soustruží, moří, bez problémů přijímá lepidlo. Pro svou dekorativnost je vzácný tzv. „očkový javor“. Pro vykládání nábytku se vyhledávala i tzv. kořenovice. Rovněž známé je vlnkování javoru, jež se dodnes využívá – umně sesazené – na zadní desky a luby viol, houslí a kytar. Má výborné rezonanční vlastnosti a proto je vyhledávaným materiálem pro hudební nástroje. O nábytku z javorového dřeva se říká, že vyzařuje příjemné teplo. Javorové dřevo prý odpuzuje netopýry a noční můry.

Javor neroste rovně. Těžko najdete jednu rovnou větev či větvíčku, všechny jsou obráceny směrem nahoru. Jeho kmen se velmi často již po zemi nebo krátce poté dělí na dva kmeny a tím snižuje svoji „nosnost“. Laločnaté listy někdy připomínají lidskou dlaň. Okřídlené javorové dvounažky létají jako „vrtulník“ nebo se dají nasadit na nos jako „frňák“, čímž se stávají oblíbenou hračkou dětí v parcích. I v keltské mytologii je javor stromem příznivým především pro děti. V jižní Anglii a Walesu se věří, že děti posazené na javorovou větev se dožijí ve zdraví vysokého věku. Pro posílení by měli chodit k javoru mladí lidé a děti. Starým lidem prý pomůže kontakt s javorem vracet životní sílu a zbavovat se zahřklosti. Léčivý dotek javorových větví je prastará skutečnost ověřená tisíciletou praxí. Lidé trpící vleklými chorobami od mládí by měli v javoru hledat to, co jim je třeba.

Javorový sirup (spíše z amerických druhů), je náhražkou cukru, a to velmi zdravou, obsahuje hodně Ca a Fe (vápníku a železa). Američtí Indiáni již dávno získávali z javoru cukrového (A. SACCHARUM) sladkou šťávu a později se lidé z ní naučili vařit cukr. Čaj z javorových listů pomáhá proti zánětům mandlí a lymfatických uzlin. Obklady z odvaru z větévek s kůrou zase proti horečce a otokům. Zmínka o léčebném užití javoru napsaná egyptskými kněžskými je stará již 4000 let.

Květen – měsíc jinanu

Každý měsíc Roku stromu byl zatím věnován dřevinám, které se více či méně v naší krajině vyskytují a mnozí znás měli to štěstí se s nimi již setkat. Tento měsíc je však výjimkou. Květen je zasvěcen stromu, který je asi nejstarší rostlinou na naší planetě, a přesto planě nikde neroste. Je jím jinan dvoulaločný, lat. Ginkgo biloba. Jinan dvoulaločný je jediným zástupcem čeledi Ginkgoaceae – jinanovitě. Ze známých zkamenělých nálezů je zřejmé, že tyto rostliny a rostliny jim podobné byly velmi rozšířené ve všech částech světa a to přibližně před 150 – 200 miliony lety. Tento druh bývá obvykle klasifikován jako jehličnan, je však nutno dodat, že ve skutečnosti je jediným zástupcem skupiny, která je ještě primitivnější než opravdové jehličnany. Tvoří dokonce monotypickou skupinu, tzn. že má 1 řád, 1 čeled', 1 rod a jediný druh. Jako pozůstatek původně daleko rozsáhlejší skupiny a také jako strom, který i dnes ještě vypadá jako jeho příbuzní z křídového období

druhohor, je v botanice pokládán za živoucí fosílii (též žijící zkamenělinu). Mezi nahosemennými rostlinami je jinan téměř jediným zástupcem, u něhož jsou listové jehlice vyvinuty do plochy. Je to dvoudomý strom, existují samčí nebo samičí rostliny, ale pohlaví lze v mladém věku těžko rozpoznat. Do ulic a blízkosti domů jsou pro výsadbu vhodné pouze samčí rostliny, protože plody samičích mohou nepříjemně zapáchat. Za miliony let své existence si tento druh vybudoval vůči škůdcům a chorobám naprostou imunitu. Pěstuje se poměrně snadno, daří se mu ve většině druhůch půd, dobře zakořeněné rostliny jsou odolné proti suchu a jsou zároveň tolerantní k emisím znečištěného vzduchu.

Ginkgo je původem z Číny, kde se uchoval zejména v zahradách u klášterů, chrámů, paláců a na posvátných místech. Český překlad čínských názvů tento strom více než charakterizuje, např. „stříbrný plod“, „kachní noha“ nebo „strom dědečka a vnuka“. Japonci ho nazývají „stříbrnou meruňkou“. Pro Evropu objevil tento strom v japonském městě Nagasaki (roku 1690) lékař holandského velvyslanectví Engelbert Kämpfer. Od roku 1730 se v Evropě jinan pěstuje jako okrasná mrazuvzdorná dřevina s kuželovitou nebo rozložitou korunou, dorůstající výšky cca 25 metrů. Od té doby je často pěstován jako okrasná dřevina v parcích a zahradách. Největší české jinany můžeme najít v Praze v Lobkovické zahradě nebo v Botanické zahradě Univerzity Karlovy, a na mnoha zámcích, například ve Veltrusech.

Semena a listy tohoto stromu se používají vzhledem k obsahu bioflavonidů po tisíciletí v tradiční čínské medicíně. Extrakt z jeho listů užívali nejen čínští císaři, ale také, což se může jevit jako kuriozita i „velký čínský vůdce“ Mao Ce Tung. Dnes se řadí mezi nejžádanější rostlinné drogy a čím dál více proniká i do rostlinné medicíny západních zemí.

Ginkgo biloba je poslední dobou velmi populární a vyhledávaný. Plody lze užívat v syrovém stavu pouze v nepatrném množství, ale vařené mohou být konzumovány i jako hlavní potravina. Poněkud zapáchající dužnina je ve východní Asii považována za pochoutku. Čínská medicína používá vařené plody k léčení astmatu, hlenovitého kašle a problémů s příliš častým močením. Vařená semena (plody) prý také stabilizují produkci spermatu. O syrových semenech se říká, že mají protirakovinné a antivirové účinky, ale musí se používat zvláště opatrně. Široký výběr přípravků obsahujících extrakt z jinanu, lze nalézt v lékárnách. Listy je nejlépe sklízet na konci léta nebo časně na podzim, než začnou žloutnout. Lze je sušit i pro pozdější využití. Je však nutno dodat, že všechno se musí brát s mírou. Předávkování velkým množstvím podomácku vyrobených extraktů nebo čajů může způsobit zažívací potíže a kožní vyrážky. Navíc těhotné a kojící ženy by jej neměly vůbec užívat. Léčivý výtažek z vějířovitých listů starobylého jinanu pomáhá zpomalit průběh Alzheimerovy choroby, napomáhá při depresích a úzkostných stavech, při zhoršování paměti a projevech senility, zmírňuje pocity chladu u končetinách (při tzv. Reynaudově syndromu), zmírňuje lýtkové křeče, poruchy prokrvení končetin, bolesti hlavy, hučení v uších a při zhoršování sluchu, při závratích, očních poruchách ve spojení s cukrovkou, a v neposlední řadě i zlepšuje erekci. Pokud nějaké z těchto obtíží máte, a máte-li zájem účinky jinanu vyzkoušet, poraďte se ale nejprve se svým lékařem nebo lékárníkem.

Červen – měsíc buku

Buk je vskutku členem královské rodiny, čeledi bukovitých. Je ale také stromem velkých, výjimečných osobností, které se zapsaly do historie svými hrdinskými, tyranskými či uměleckými činy. Stoletý buk, jehož koruna má objem 2700 m³, zpracuje za hodinu 2,2 kilogramu kyslíčnicku uhličitého a odevzdá přitom do ovzduší 1,6 kilogramu kyslíku. Výkonnost tohoto buku pak odpovídá 2700 pěti až desetiletých buků. To je také jeden z hlavních důvodů, proč chránit staré stromy před kácením v případech, kdy to není nezbytně nutné.

Buk je důležitým lesotvorným stromem, a to zejména vyšších nadmořských poloh, dává přednost dobře provlhčeným půdám, bohatým na živiny, v klimatických polohách s chladnými léty, také ale na půdách písčitých a vápnitých z nížin až do výšky přibližně 1500 m n.m. Je jedním z nejhojnějších listnatých stromů v jižní a střední Evropě. Roste v krajině jako soliterní dominanta i vtroušeně ve smíšeném porostu, nebo - což je pro něj nejtýpičtější - tvoří nádherné monokulturní porosty tzv. bučiny. Na rozšíření buku lesního se podílejí různá zvířata, zejména veverky a sojky, která tyto plody na podzim sbírají, ve svých zásobárnách ukrývají a pak na ně případně zapomenou. Mezi zajímavosti buku patří i fakt, že jeho plody (bukvice) klíčí po přikrytí listnatým pokryvem, buky jsou tedy rostliny klíčící pouze ve tmě. Dřevo buku patří z dřev listnáčů k nejznámějším a nejčastěji používaným. Bukové dřevo je středně tvrdé, světle až temně hnědé (u starších stromů narůžovělé) snadno štípatelné. Často se u buku, a to díky silným mrazům či při vniknutí vzduchu do kmene (např. otvorem po ulomené větvi) objevuje většinou nepravidelné, tmavé jádro. Trvanlivostí dřevo sice příliš nevyniká, ale velmi dobře se obrábí, bez problémů moří i přijímá lepidlo. Používá se v kotlářství, truhlářství, na parkety, kuchyňské náradí a na výrobu jiných drobných předmětů. Představuje důležitou surovinu pro výrobu železničních pražců. Odedávna se používalo k výrobě dřevěného uhlí a k uzení. Byla by škoda nepřipomenout ony známé thonetky, židle z ohýbaného bukového dřeva, které tolik proslavily firmu Thonet. Přesto nic na světě nepřekoná výhřevnost tvrdého bukového dřeva. Uvádí se, že 14 m³ bukového dřeva má stejnou výhřevnost jako 16 m³ dubového dřeva. Možná i právě proto člověk buky nikdy moc nešetřil. Celé bukové lesy padly pro rozvoj skláren a vysokých pecí.

V Anglii je buk dodnes nazýván matkou lesa. Jeho hladká, olověně šedá kůra jakoby sváděla k popsání jako čistý list papíru. Však také slovanské a germánské jazyky odvodily název buku z odvozeniny slova písmeno (bukva, Buchstabe). Podobně jako dříve Druidové i germánské kněžny údajně věštily z run, vyrytých na bukové hůlky. Říká se, že do buku neuhodí ani blesk, jeho kořeny vedou povrchovou vrstvou půdy, a proto blesky nepřitahuje. Možná i tato jeho vlastnost přispěla k tomu, že byl považován za strom poskytující ochranu

v nejistých časech. Slovo Fagus je staré latinské jméno pro buk, někdy odvozované z řeckého phago – tj. jím podle jeho jedlých plodů. Bukvice byly vynikající potravou pro vepře, které Keltové chovali. Plody buku obsahují 40% tuku, z jednoho kilogramu bukvic je možno získat půl litru dobrého stolního oleje.

Jeden z našich nejkrásnějších stromů má mimo jiné i své léčivé účinky. Čaj z bukové kůry působí proti horečce, odvar z listu byl považován za účinný proti svědivým vyrážkám a omrzlinám. Odvar z bukových listů se dříve používal i k léčbě ječného zrna. Alergeny buku nás ohrožují v dubnu a květnu.

Ve snu viděti zdravý buk věští pevné zdraví, sen o pokáceném buku je příslibem bohatství.

Červenec – měsíc topolu

Topoly, v současné době velmi rozšířené, se řadí do čeledi vrbovitéch (Salicaceae). Tato čeleď zahrnující dva rody (vrby a topolu) a asi 350 druhů stromů a křovin se vyskytuje po celém světě, s výjimkou Austrálie. Nejčastěji se s nimi můžeme setkat v severních mírných oblastech.

Mezi nejznámější topoly, které jsou v našich zemích na „domácí půdě“ patří topol bílý, topol šedý, topol černý a topol osika. Topol bílý (neboli linda) nás překvapí různorodostí svých listů. Na silných větévkách jsou listy javorovité střemi až pěti laloky, na krátkých větévkách pak jen mělce laločnaté až se zvlněným okrajem. Topol osika s neustále chvějícími lístky (a to díky dlouhým, štíhlým a zploštělým řapíkům) je spolu s lindou hypotetickým rodičem topolu šedého, který zdomácněl z kultivace. Špičky listů topolu černého obvykle nemají zuby a jeho kůra je tmavá, hrubě zbrázděná, často i s velkými boulemi. Jedním z nejkrásnějších topolů je topol vlašský (lombardský), který jako kultivar topolu černého se sloupovitým rovným vzrůstem a se slabými, přiléhavými větvemi, se v našich zemích pěstuje od nedávna, teprve od roku 1750. Vypadá to možná jednoduše, ale pro schopnost topolů se mezi sebou lehce křížit, si můžeme být jen málokdy zcela jisti, který druh máme před sebou.

Topoly byly v polovině 20.století považovány málem za samospasitelné, protože rychle rostou a produkují mnoho dřevní hmoty. Osikové dřevo je pevné a lesklé, vyrábí se z něj sirky a z proužků a loubků se pletou košíky. Je však měkké a pro velký obsah vody i dosti těžké, proto se osika netěší zájmu dřevařského průmyslu. Stejný význam jako osika měl v jižněji položených krajích také fíkovník. Jinak je dřevo topolů měkké, řídké a nepříliš pevné, dobře se moří, hodně saje, a využívá se jako materiál pro konstrukční desky a nábytek. Z velkých kmenů se krájí dýhy na laťovky. Dobře vyschlé neuvolňuje pryskyřici (pozor ale, hodně sesychá) se dá použít jako obklad do suchých saun. Silné fošny se používaly na podlahu. I léčivá síla topolu dokáže být člověku velmi užitečná. Mladé pupeny se užívaly jako droga léčivá pro své antirevmatické a antiseptické vlastnosti, zejména při zánětech močového měchýře. Kůra z mladých stromů a jejich pupeny jsou požitelné a v dobách nouze jistě zachránily nejednu rodinu před smrtí. V dobách Keltů si lidé z listu tohoto stromu dělali obklady na opruzeniny a z jeho pupenů, Iněného oleje a včelího vosku zhotovovali výbornou mast na spáleniny.

Nejrychleji rostoucí domácí „užitkové dřevo“ si oblíbil i Napoleon a sázel je podél svých vojenských cest. Topolové dřevo sloužilo keltským národům k výrobě dřeváků, někdy i k výrobě štítů, které pak potahovali kůží. Podle tradic měl topol pomáhat lidem, které trápil malý vzrůst, protože tento strom nemá problémy s rychlým vzrůstem.

Přestože je topol stromem jistě významným, měli bychom si v případě jeho výsadby uvědomit i rizika spojená s jeho rychlým vzrůstem, s jeho křehkými větvemi, které jsou díky obsahu vody i těžké a lehce se zlomí a v neposlední řadě i s agresivními alergeny, které obtěžují v současné době i značnou část obyvatel. Ačkoliv je tento měsíc zasvěcen topolu, zmíníme se ještě o jeho blízkém příbuzném, a to vrbě. Do rodu vrby spadá přes 300 druhů, které jsou rozšířeny po celé severní polokouli až po Jižní Ameriku a Jižní Afriku. Ne vždy lze přesně určit druh, ale pohlaví vrby lze určit zcela jasně. Vrby jsou dvoudomé. Na jedné rostlině rostou buď samičí, většinou stříbrnozelené kočičky, nebo žluté samčí prašníky. Vrby se ještě lépe než topoly rozmnožují pomocí sazenic. Jeden Angličan vyprávěl, jak lehce zakoření. Počátkem 18.století přivezl domů z Číny balík svázaný vrbovými proutky. S nezájmem odhodil tyto „šňůry“ do rohu své zahrady. Z nich pak vyrostla první evropská smuteční vrba. Jisté však je, že smuteční vrba pochází západní Číny a nikoli ze Středního východu, jak napovídá její název vrba babylonská. Vrba je dnes nejprominentnějším ozdobným stromem parků s jezírky a břehů řek a jezer. Nejrozšířenější domácí vrba je vrba křehká.

Vrba je stromem měsíčního božstva, které střeží pozemské narození a pozemskou smrt. Ve středověku zní udělali strom čarodějnic, těch, které létaly na košťatech z vrbového proutí.

Mgr. Jaroslava Mrůzková, odbor životního prostředí

TISK